

درس یکم تاریخ ادبیات فارسی در قرن‌های هفتم، هشتم و نهم

مفاهیم کلیدی

۳۲+ وضعیت کلی زبان و ادبیات فارسی در قرن هفتم	۳۳+ معروف‌ترین شاعران و نویسندگان قرن هفتم
۳۴+ وضعیت کلی زبان و ادبیات فارسی در قرن هشتم	۳۵+ معروف‌ترین شاعران و نویسندگان قرن هشتم
۳۶+ وضعیت کلی زبان و ادبیات فارسی در قرن نهم	۳۷+ معروف‌ترین شاعران و نویسندگان قرن نهم

..... آزمون تشخیصی مفاهیم کلیدی

- ۳۲.۰ یادداشت یادداشت
چه عواملی سبب به وجود آمدن سبک عراقی شد؟
- ۳۲.۰ یورش مغولان در قرن هفتم چه اتفاقاتی را در ایران رقم زد؟
- ۳۲.۰ وضعیت شعر پس از حمله مغول به ایران را بنویسید.
- ۳۲.۰ دو جریان نثرنویسی قرن هفتم (پس از حمله مغول‌ها به ایران) را بنویسید.
- ۳۲.۰ آثار منظوم و منثور مولانا را نام ببرید.
- ۳۲.۰ شرح حال کلی سعدی شیرازی را بنویسید.
- ۳۲.۰ کتاب «مرصادالعباد» اثر کیست؟ موضوع و نوع نثر این اثر را بنویسید.
- ۳۲.۰ متن زیر معرف کدام شخصیت ادبی است؟
- «از نثرنویسان قرن هفتم است. خاندان او از افراد بانفوذ حکومت مغولان بود. وی از نوجوانی به کارهای دیوانی پرداخت و در سفرهای متعددی حضور داشت و اطلاعات فراوانی درباره تاریخ مغولان کسب کرد، که موجب تألیف کتاب تاریخ جهانگشا شد.»
- ۳۲.۰ مختصری از شرح حال خواجه رشیدالدین فضل‌الله همدانی را بنویسید.
- ۳۲.۰ ویژگی‌های کلی قرن هشتم را توضیح دهید.
- ۳۵.۰ غزل‌سرای معروف قرن هشتم که شعر او بر حافظ تأثیرگذار بود، چه نام داشت؟
- ۳۵.۰ متن زیر معرف کدام شاعر است؟
- «شاعر عصر سربداران و مردی دهقان پیشه بود که قدرت شاعری خود را در قطعات اخلاقی آشکار کرده است. وی در شعر خود قناعت‌پیشگی و بی‌اعتباری دنیا را مورد تأکید قرار می‌دهد.»
- ۳۵.۰ کدام شاعر قرن هشتم با تلفیق عشق و عرفان غزل فارسی را به کمال رساند؟
- ۳۵.۰ آثار عبید زاکانی را نام ببرید.
- ۳۶.۰ وضعیت کلی کشور ایران در قرن نهم پس از غارتگری‌ها و حمله مغول‌ها چگونه بود؟
- ۳۶.۰ در عهد بازماندگان تیمور چه اقدامات مهم فرهنگی انجام شد؟
- ۳۷.۰ هریک از آثار زیر به پیروی از کدام کتاب‌ها نوشته شده است؟
- الف) بهارستان؛ ب) نفحات الانس؛
- ۳۷.۰ موضوع کتاب نفحات الانس جامی چیست؟
- ۳۷.۰ کدام یک از شاعران قرن نهم در تصوف و طریقت مقامی بلند داشته است؟

پاسخ

- ۳۲.۰ به صفحه ۱۲ کتاب درسی بند اول مراجعه شود.
- ۳۲.۰ به صفحه ۱۴ کتاب درسی بند اول مراجعه شود.
- ۳۲.۰ منثور: مکاتیب، مجالس سبعة، فیه مافیہ - منظوم: مثنوی معنوی، دیوان شمس
- ۳۲.۰ به صفحه ۱۴ کتاب درسی بند سوم مراجعه شود.
- ۳۲.۰ عطاملک جوینی
- ۳۲.۰ به صفحه ۱۶ کتاب درسی، قرن هشتم مراجعه شود.
- ۳۵.۰ ابن‌یمین
- ۳۵.۰ رساله دلگشا، اخلاق الانشرف، صد پند، موش و گربه
- ۳۶.۰ ۱- گسترش‌های چون مینیاتور، معماری و تذهیب، ۲- تاریخ‌نویسی، ۳- رونق ادبیات
- ۳۷.۰ الف) گلستان سعدی، ب) تذکرة الاولیای عطار
- ۳۷.۰ بیان حقایق عرفانی و ذکر احوال عارفان
- ۳۷.۰ شاه نعمت‌الله ولی

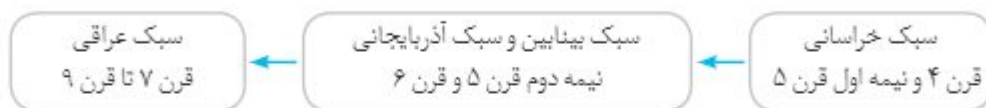
۳۲+ وضعیت کلی زبان و ادبیات فارسی در قرن هفتم

● قرن هفتم

عوامل مهم و تأثیرگذار در تغییر سبک خراسانی و به وجود آمدن سبک عراقی؛ در اثر برخی از عوامل سیاسی و اجتماعی مثل ۱- روی کار آمدن حکومت‌های غزنوی و سلجوقی و ۲- تغییر مرکز ادبی و سیاسی از خراسان به عراق عجم، زمینه‌های تغییر سبک در متون زبان فارسی پدید آمد و سبک‌های «بینابین» و «آذربایجانی» از «سبک خراسانی» فاصله گرفتند و کم‌کم «سبک عراقی» پدید آمد.

نکته سبک عراقی از اوایل قرن هفتم تا اوایل قرن دهم، به مدت ۳۰۰ سال، سبک غالب متون ادب فارسی بود.

● روند تغییر سبک‌ها در یک نگاه

اثرات منفی حمله مغولان بر فرهنگ و ادب ایرانی در اوایل قرن هفتم:

- ۱) نظام اقتصادی، کشاورزی و فرهنگی ایران آسیب عمده‌ای دید.
- ۲) ویرانی خراسان (کانون فرهنگی ایران) و از بین رفتن بسیاری از مدارس که مهد علم و فرهنگ بودند.
- ۳) بزرگانی مثل «نجم‌الدین کبیری»، «فریدالدین عطار نیشابوری» و «کمال‌الدین اسماعیل» کشته شدند.
- ۴) نابودی بنیان فرهنگ و اخلاق در اثر حمله ویرانگر مغول و پس از آن، حمله وحشیانه تیمور اتفاق افتاد.
- ۵) زبان و ادبیات فارسی در این دوره دچار سستی و نابسامانی شد؛ زیرا بسیاری از دانشمندان و ادیبان کشته و متواری شدند؛ در نتیجه دیگر از دربارهای ادب‌دوست و خاندان‌های فرهنگ‌پرور خبری نبود.

[تهران - مدرسه علامه فلی - ری ۱۴۰۳]

سوال بزرگانی چون و در یورش ویرانگر مغول کشته شدند.

پاسخ نجم‌الدین کبری - عطار نیشابوری

توجه کمال‌الدین اسماعیل، مداح جلال‌الدین خوارزمشاه که خود در سال ۶۳۵ ه. ق. به دست مغولان در اصفهان کشته شد، درباره قتل عام سال ۶۳۳ ه. ق. در اصفهان می‌گوید:

کس نیست که تا بر وطن خود گیرد
بر حال تپاه مردم بد گیرد
دی بر سر مرده‌ای دو سر شیون بود
امروز یکی لیست که بر سر گیرد

با حمله ویرانگر مغولان و بعد از آن، هجوم وحشیانه تیمور و حکومت ظالمانه این دو، نه تنها بناها و آبادانی‌ها، بلکه بنیان فرهنگ و اخلاق نیز تپاه و ویران گردید و دوستداران فرهنگ و اخلاق که سرخورده و مأیوس شده بودند، اغلب منزوی شدند و به تصوّف پناه بردند تا به آرامش برسند و برای تسکین خود به ادبیاتی روی آوردند که بر عواطف انسانی، ترویج روحیه تسامح و تساهل، خدمت به خلق، آزادی و اعتقاد به بی‌ثباتی دنیا تکیه داشت.

تأثیر پایان یافتن حکومت عباسیان بر زبان و ادبیات فارسی: در اواخر دوره مغول، بساط حکومت آخرین خلیفه عباسی، المستعصم بالله، برچیده شد و باتوجه به پایان یافتن خلافت، زبان رسمی و رایج عربی از رواج افتاد و توجه به زبان فارسی که زبان توده مردم بود، رونق بیشتری گرفت.

دلیل نام‌گذاری سبک عراقی: انتقال کانون‌های فرهنگی از خراسان به عراق عجم بعد از حمله مغول، دلیل نام‌گذاری سبک این دوره به «عراقی» است. (اولین نشانه‌های تغییر سبک از زمان سلجوقیان آغاز شده، اما خراسان هنوز به‌طور کامل ویران نشده بود) و شاعران و نویسندگان بزرگ در این دوره غالباً از اهالی شهرهای عراق عجم (اصفهان، همدان، ری، اراک کنونی و ...) بودند.

[رومیه - نمونه دولتی آذری - ری ۱۴۰۳]

سوال دلیل نام‌گذاری سبک عراقی به این نام چیست؟

پاسخ ۱- بعد از حمله مغول کانون‌های فرهنگی از خراسان به عراق عجم منتقل شد. ۲- شاعران و نویسندگان بزرگ در این دوره غالباً از اهالی شهرهای عراق عجم (اصفهان، همدان، ری، اراک کنونی و ...) بودند.

اثرات مثبت حمله مغولان بر فرهنگ و ادب ایرانی در قرن هفتم

- ۱- اغلب دوستداران فرهنگ و ادب، سرخورده و منزوی شدند؛ بنابراین به تصوّف روی آوردند و به این ترتیب، ادبیات عرفانی رواج یافت.
- ۲- با برچیده شدن حکومت آخرین خلیفه عباسی، المستعصم بالله به دست مغولان؛ الف (زبان رایج و رسمی عربی از رونق افتاد، ب) توجه به زبان فارسی که زبان توده مردم بود، رونق بیشتری گرفت.

۳- با انتقال قدرت از خراسان به مرکز ایران؛ الف) زبان و ادبیات فارسی در ناحیه عراق عجم گسترش یافت. ب) در حوزه‌های ری، فارس، همدان و اطراف آن‌ها آثار ارزشمندی پدید آمد. ج) زمینه‌هایی برای تغییر سبک از خراسانی به عراقی ایجاد شد.

[پوشور - مدرسه خزانگان - ری ۱۴۰۰]

سوال حمله مغول بر محتوای شعر و نثر چه تأثیری گذاشت؟

پاسخ ۱- رواج ادبیات عرفانی و موضوعات اخلاقی در شعر، ۲- از رونق افتادن زبان رایج و رسمی عربی، ۳- رونق توجه به زبان فارسی، ۴- گسترش زبان و ادبیات فارسی در ناحیه عراق عجم

● وضعیت شعر در قرن هفتم هجری

- شعر این عصر نرم و دلنشین و برخوردار از معانی عمیق انسانی و آسمانی شد.
- اکثر شاعران از حاکمان روی برتافتند.
- قصیده که پیش از این در خدمت ستایش فرمانروایان بود، کمرنگ شد و غزل که زبان دل و عشق بود، گسترش یافت.
- قالب مثنوی برای ظهور عاطفه، اخلاق و عرفان، میدان فراخی پدید آورد.
- مثنوی مولوی، از جمله مثنوی‌های سروده شده در این قرن است که به صورت حماسه‌ای عرفانی است و قهرمانش، انسان پاک‌نهاد و خداجویی است که به نبرد با هوای نفس می‌پردازد.

● وضعیت نثر در قرن هفتم

نثر در این دوره بیشتر به دو جریان گرایش پیدا کرد:

- ۱- «ساده‌نویسی»: در آثاری مثل «طبقات ناصری» و «مرصادالعباد».
- ۲- «پیچیده‌نویسی»: با محتوای عمدتاً تاریخ حاکمان وقت که در آثاری همچون «تاریخ و صاف» و «تاریخ جهانگشای جوینی» دیده می‌شود.

☐ درست ☐ نادرست

[ارومیه - نمونه‌روانی آذری - ری ۱۴۰۳]

سوال در قرن ۷ تا ۹ در سبک عراقی، قالب قصیده رواج یافت.

پاسخ نادرست

سوال وضعیت شعر را در قرن هفتم به‌طور کلی بنویسید.

پاسخ شعر این عصر نرم و دلنشین و برخوردار از معانی عمیق انسانی و آسمانی شد و اکثر شاعران از حاکمان روی برتافتند. - قصیده که پیش از این در خدمت ستایش فرمانروایان بود، کمرنگ شد و غزل که زبان دل و عشق بود، گسترش یافت. - قالب مثنوی نیز برای ظهور عاطفه، اخلاق و عرفان میدان فراخی پدید آورد و در نمونه‌های ارزشمندی مانند مثنوی مولوی، حماسه‌ای عرفانی سروده شد که قهرمانش، انسان پاک‌نهاد و خداجویی است که به نبرد با هوای نفس می‌پردازد.

☐ درست ☐ نادرست

[ارومیه - نمونه‌روانی آذری - ری ۱۴۰۳]

سوال مرصادالعباد و طبقات ناصری از نمونه‌های نثر ساده در سبک عراقی است.

پاسخ درست

+ ۳۳ معروف‌ترین شاعران و نویسندگان قرن هفتم

- مولانا جلال‌الدین بلخی معروف به مولوی } شاخص‌ترین شاعران عارف
آثار جاودانه در دو محور اندیشه و احساس
بیان معارف بشری و مسائل عرفانی در مثنوی معنوی و دیوان شمس

کله «مکاتیب»، نثر مولانا را بیشتر و بهتر نمودار می‌سازد.

سوال

از میان آثار متفکر مولانا (مکاتیب - مجالس سبعه) مجموعه نامه‌های مولانا به قلم خود اوست.

[تهایی - نوبت صبح - فروردین ۱۴۰۲]

پاسخ مکاتیب

• سعدی (فرمانروای ملک سخن)

- سعدی سی و پنج سال گرد جهان گشت و تجربه آموخت.
- گلستان را به نثر مسجع و بوستان را در قالب مثنوی پدید آورد. ← موضوع هر دو اثر: اخلاق و حکمت (تعلیمی)
- در ادبیات تعلیمی سخن‌گوی ضمیر خود آگاه ایرانی است و در سرودن غزل‌های عاشقانه نیز سرآمد شاعران و نویسندگان فارسی‌زبان است.
- در بیشتر قالب‌های ادبی طبع آزمایی کرده و شاهکارهای ماندگاری در ادب فارسی به یادگار گذاشته است.

سوال

«فرمانروای ملک سخن» لقب کدام شاعر است؟

پاسخ سعدی

سوال

دو اثر معروف سعدی را نام ببرید.

[تهران - مدرسه شهزادی بدر - دی ۱۴۰۰]

پاسخ گلستان و بوستان

سوال

کتاب گلستان سعدی به چه نوع نثری نوشته شده است؟

پاسخ نثر مسجع

سوال

سعدی کتاب بوستان را در چه قالبی سروده است؟

پاسخ قالب مثنوی

• فخرالدین عراقی

- از شاعران نام‌آور قرن هفتم و صاحب غزل‌های عرفانی زیبا است.
- آثار: ۱- عشاق‌نامه (مثنوی): در هر فصل به یکی از مباحث عرفانی پرداخته و سخن را با تمثیل و حکایت به پایان رسانده است.
- ۲- لمعات (نظم و نثر): سیر و سلوک عارفانه را در قالب نظم و نثر بیان کرده است.

سوال

شاعر نام‌آور قرن هفتم که در کتاب «لمعات» سیر و سلوک عارفانه را بیان کرده است.

[تهایی - شهریور ۱۴۰۲]

پاسخ فخرالدین عراقی

سوال

کدام گزینه درباره کتاب «لمعات» فخرالدین عراقی نادرست است؟

[انبریز - مدرسه فرزادگان ۴ - دی ۱۴۰۰]

- الف) این کتاب در موضوع سیر و سلوک عرفانی نوشته شده است.
- ب) قالب کتاب لمعات نظم است.

پاسخ گزینه «ب»: لمعات در قالب نظم و نثر پدید آمده است.

● نجم‌الدین رازی (معروف به نجم‌دایه)

از منشیان و نویسندگان توانا و از عارفان وارسته قرن هفتم است.

موضوع: بیان سلوک دین و تربیت نفس انسانی

- ویژگی‌ها**
- نثر گاه ساده و گاه دارای سجع و موازنه
 - نقل احادیث، آیات و اشعار از خود و دیگران در خلال موضوعات کتاب
 - دارای نثری شیوا، آراسته و دل‌انگیز
 - برخوردار از مرتبه‌ای والا در بین متون عارفانه

اثر: مرصادالعباد من المبدأ الی المعاد

سوال موضوع کتاب مرصادالعباد نجم‌الدین رازی چیست؟

پاسخ بیان سلوک دین و تربیت نفس انسانی

سوال

کدام گزینه درباره کتاب «مرصادالعباد» نجم‌الدین رازی نادرست است؟

- الف) نویسنده در خلال موضوعات کتاب، احادیث، آیات و اشعاری از خود و شاعران دیگر نقل می‌کند.
 ب) نثر کتاب گاهی مصنوع و گاه دارای سجع و موازنه است.
 ج) این کتاب در بیان سلوک دین و تربیت نفس انسانی نوشته شده است.
 د) این اثر که نثری شیوا، آراسته و دل‌انگیز دارد، در بین متون عارفانه از مرتبه‌ای والا برخوردار است.

پاسخ گزینه «ب»؛ نثر کتاب گاهی ساده و گاه دارای سجع و موازنه است.

● عطاملک جوینی

- از نویسندگان و نثرنویسان بزرگ قرن هفتم است.
- از خانواده‌ای پرنفوذ در حکومت مغولان بود.
- اشتغال به کارهای دیوانی از نوجوانی ← حضور در سفرهای متعدد
- داشتن اطلاعات فراوان درباره تاریخ مغول ← تألیف «تاریخ جهانگشا»

نوع نثر ← مصنوع و دشوار

- موضوع**
- ۱- شرح ظهور چنگیز و فتوحات او
 - ۲- تاریخ خوارزمشاهیان
 - ۳- فتح قلعه‌های اسماعیلیه
 - ۴- حکومت جانشینان حسن صباح

تاریخ جهانگشا

سوال متن زیر معرّف کدام شخصیت ادبی است؟

«از نثرنویسان قرن هفتم است. خاندان او از افراد بانفوذ حکومت مغولان بود. وی از نوجوانی به کارهای دیوانی پرداخت و در سفرهای متعدّدی حضور داشت و اطلاعات فراوانی درباره تاریخ مغولان کسب کرد.»

ب) حواجه رشیدالدین فضل‌الله همدانی

الف) عطاملک جوینی

پاسخ گزینه «الف»؛ عطاملک جوینی

سوال موضوع کتاب «تاریخ جهانگشای جوینی» چیست؟

[تهران - مدرسه شهیدای بدر - ۱۴۰۰]

پاسخ این کتاب در شرح ظهور چنگیز، احوال و فتوحات او، تاریخ خوارزمشاهیان، فتح قلعه‌های اسماعیلیه و حکومت جانشینان حسن صباح نوشته شده است.

سوال کتاب تاریخ جهانگشای عظاملک جوینی به نثر و نوشته شده است.

پاسخ مصنوع - دشوار

● **خواجه رشیدالدین فضل‌الله همدانی**

- یکی از چهره‌های علمی و سیاسی در عصر ایلخانان
- وزیر مقتدر غازان‌خان و اولجایتو
- مهم‌ترین کتاب او «جامع‌التواریخ» نام دارد نوشته شده با نثری «عالمانه و پخته»
- اقدام مهم فرهنگی او ← تأسیس عمارت ربع رشیدی در تبریز = در حکم دانشگاه آن زمان

[تهایی - توبت صبح - فروردین ۱۴۰۲]

سوال مؤسس ربع رشیدی کدام کتاب را تألیف کرده است؟

الف) تاریخ جهانگشا ب) طبقات ناصری ج) تاریخ گزیده د) جامع‌التواریخ

پاسخ گزینه «د»

☐ درست ☐ نادرست

سوال اقدام مهم فرهنگی «خواجه رشیدالدین فضل‌الله همدانی» تأسیس دانشگاه تهران بود.

[روضیه - نمونه‌روانی آذری - ری ۱۴۰۳]

پاسخ نادرست

● **شمس قیس رازی**

- از نویسندگان زبردست قرن هفتم
- اثر معروفش: **المعجم فی معاییر اشعار العجم**، از نخستین و مهم‌ترین آثار در علم عروض، قافیه، بدیع و نقد شعر
- نوع نثر المعجم { مقدمه: مصنوع
متن اصلی کتاب: ساده و عالمانه

[تهران - مدرسه سماء - ری ۱۴۰۳]

سوال نخستین و مهم‌ترین اثر در علم عروض نام دارد.

پاسخ المعجم فی معاییر اشعار العجم

سوال کتاب «المعجم فی معاییر اشعار العجم» اثر کیست؟ این کتاب به چه نثری نوشته شده است؟

پاسخ شمس قیس رازی - نثر آن در مقدمه مصنوع و در اصل کتاب، ساده و عالمانه است.

[تهران - مدرسه شهزادی بدر - ری ۹۹]

سوال در کدام گزینه نوع نثر آثار درست بیان نشده است؟

- الف) تاریخ جهانگشا (مرسل و ساده)
- ب) بهارستان (مستجع)
- ج) المعجم فی معاییر اشعار العجم (مقدمه مصنوع و اصل کتاب ساده)

پاسخ گزینه «الف»: کتاب تاریخ جهانگشای عظاملک جوینی دارای نثر مصنوع و دشوار است.

۱۳۴ + وضعیت کلی زبان و ادبیات فارسی در قرن هشتم

● **قرن هشتم**

- ۱- بی‌اعتقادی برخی از ایلخانان مغول
 - ۲- بی‌تعصبی برخی دیگر از ایلخانان نسبت به مذاهب رایج
- دلائل ایجاد فرصت بروز عقاید مختلف در قرن هشتم

اتفاقات مهم قرن هشتم:

- ۱- گسترش قلمرو بالندگی زبان و فرهنگ فارسی، (از شبه قاره هند تا آسیای صغیر، بسیاری به زبان فارسی سخن می گفتند).
 - ۲- به شمار رفتن عراق عجم و مهم تر از آن شیراز به عنوان مرکز ادبی این عصر
 - ۳- از بین رفتن دربارهای ادب دوست ایرانی تبار **یاعث** ← از رونق افتادن قصیده سرایی
 - ۴- سست شدن زبان شعر (به جز در سروده های خواجه و حافظ)
- سوال** درباره وضعیت زبان و ادبیات فارسی در طی قرن هشتم توضیح دهید.

- پاسخ** ۱- قلمرو بالندگی زبان و فرهنگ فارسی عرصه وسیعی یافت و از شبه قاره هند تا آسیای صغیر، بسیاری به این زبان سخن می گفتند.
- ۲- عراق عجم و مهم تر از آن شهر شیراز همچنان در حکم مرکز ادبی این عصر به شمار می رفت.
- ۳- از بین رفتن دربارهای ادب دوست ایرانی تبار، از رونق افتادن قصیده سرایی را در پی داشت.
- ۴- زبان شعر جز در سروده های شاعران شاخص، مانند خواجه و حافظ، به سستی گرایید.

+ ۳۵ معروف ترین شاعران و نویسندگان قرن هشتم

• خواجهی کرمانی

- غزل پرداز برجسته قرن هشتم
 - غزل های او بر حافظ تأثیرگذار بوده است.
 - چند مثنوی به پیروی از پنج گنج (خمسه) نظامی سروده است.
 - این مثنوی ها نشان دهنده استادی خواجه در شاعری است.
 - شعر او در مجموع، کمال یافته و پخته است.
- سوال** حافظ در غزل سرایی بیشتر تحت تأثیر کدام شاعر بوده است؟

پاسخ خواجهی کرمانی

[انبریز - مدرسه فرزادگان - ۴ - ری ۹۹]

سوال خواجهی کرمانی در سرودن مثنوی های خود از تقلید کرده است.

پاسخ پنج گنج نظامی

• ابن یمین

- شاعر عصر سربداران و مردی دهقان پیشه بود.
 - قدرت شاعری: قطعات اخلاقی
 - محتوای اشعار: تأکید بر قناعت پیشگی و بی اعتباری دنیا
- ابیات زیر سروده ابن یمین است:

مرد آزاره در میان گروه	گرچه خوش شو و عاقل و داناست
مقترم آنگهی تواند بود	که از ایشان به مالش استغناست
وان که محتاج خلق شد، سوار است	گرچه در علم، پوعلی سیناست

[آذربایجان شرقی - ری ۱۴۰۰]

سوال متن زیر معرف کدام شاعر است؟

«شاعر عصر سربداران، مردی دهقان پیشه بود که قدرت شاعری خود را در قطعات اخلاقی آشکار کرده است.»

پاسخ ابن یمین

[تهران - مدرسه علامه طباطبائی - ری ۱۴۰۰]

سوال شاعر عصر سربداران که بود؟ وی در چه قرن می زیست؟ قدرت شاعری او در سرودن کدام قالب شعری است؟

پاسخ ابن یمین - قرن هشتم - قطعه

● حافظ

- از شاعران سرآمد قرن هشتم
- با تلفیق عشق و عرفان غزل فارسی را به کمال رساند.
- **لحن اشعار:** گزنده، طنزآمیز و سرشار از خیرخواهی و اصلاح‌طلبی
- **ویژگی غزل:** نمود فرهنگ گذشته ایران با همه کمال ایرانی - اسلامی خود
- **تعبیر حافظ از شعر خودش:** «بیت‌الغزل معرفت»

آخرین پر نفس دلکش و لطف سفارش

شعر حافظ همه بیت‌الغزل معرفت است

سوال

ویژگی لحن سخن حافظ را بنویسید.

پاسخ

لحن سخن او گزنده، طنزآمیز و سرشار از خیرخواهی و اصلاح‌طلبی است.

سوال

از شاعران سرآمد قرن هشتم «ابن یمین» است. او با تلفیق عشق و عرفان غزل فارسی را به کمال رساند.

☐ درست ☐ نادرست

[نویسنده: توبت صبح - فروردین ۱۴۰۰]

پاسخ نادرست

● سلمان ساوجی

ویژگی‌ها:

- ۱- شاعر قرن هشتم
 - ۲- توجه به سعدی و مولوی در غزل
 - ۳- دارای قصایدی در سبک عراقی
- اثر: مثنوی «جمشید و خورشید» به شیوه داستان‌های نظامی

سوال

متن «از شاعران قرن هشتم است که در غزل توجه خاصی به سعدی و مولوی داشته و دارای قصایدی نیز در سبک عراقی است. مثنوی جمشید و خورشید او به شیوه داستان‌های نظامی سروده شده است.» معرّف چه کسی است؟

[یوشهر - مدرسه قهرزاکان - ری ۱۴۰۰]

الف) فخرالدین عراقی ب) سلمان ساوجی ج) حمدالله مستوفی

پاسخ گزینه «ب»؛ سلمان ساوجی

● عبیدزاکانی

- شاعر خوش‌ذوق و آگاه
 - معروف به نکته‌یابی و انتقادهای ظریف اجتماعی
 - به تصویر کشیدن ناملازمات اوضاع آشفته روزگار خود و تزویر و ریاکاری حاکمان
- آثار منظوم: } رساله دلگشا، اخلاق‌الاشراف، صد پند
شیوه بیان این آثار: طنز
- اثر منظوم ← موش و گربه } موضوع: بیان ناهنجاری‌های اجتماعی
شیوه بیان: طنز و تمثیل

سوال

در این کتاب ناهنجاری‌های اجتماعی به شیوه طنز و تمثیل بیان شده است. (چرند و پرند - موش و گربه)

[توران - مدرسه سما - ری ۱۴۰۳]

پاسخ موش و گربه

● حمدالله مستوفی

- از موزخان مشهور ایران است.
- اثر: تاریخ‌گزیده
- موضوع تاریخ‌گزیده: دربرگیرنده تاریخ پیامبران (ص)، خلفای چهارگانه، خلفای بنی‌عباس و تاریخ ایران تا سال ۷۳۰ ه.ق

• اتفاقات قرن نهم

- حمله تیمور غورکانی به ایران که باعث نابودی ابنیه فرهنگی، ادبی و اجتماعی کشور شد.
- بر اثر حمله تیمور آن چه پس از حمله مغول سالم یا نیمه سالم مانده بود (مانند فارس) و یا در زمان ایلخانان مغول (جانشینان چنگیز) مختصر تجدید حیاتی یافته بود، همه از میان رفت.
- تیموریان تقریباً از نیمه دوم قرن هشتم تا اوایل قرن دهم بر ایران حکومت کردند و ویرانگری های آن ها ادامه داشت.

• رخداد های مهم در عصر جانشینان تیمور

- ۱- گسترش هنر هایی مثل مینیاتور، معماری و تذهیب
- ۲- رواج تاریخ نویسی
- ۳- رونق ادبیات و تألیف کتاب های ارزشمند توسط افرادی مثل جامی و دولتشاه

توجه رونق ادبیات در این دوره بنیادی نبود که موجب: ۱- سطحی بودن کتاب های تحقیقی و ۲- تقلیدی و فاقد نوآوری بودن آثار ادبی شد.

- ۱- تعیین هرات به عنوان مرکز فرمانروایی خود
- ۲- علاقه به هنر و فرهنگ اسلامی
- ۳- حمایت از خوش نویس، نقاشان و شاعران
- ۱- هنرمند و هنر دوست
- ۲- نگاشته شدن قرآن و شاهنامه به خط خوش و همراه با تصاویر زیبا
- ۳- عرضه شدن آثاری ماندگار از هنر اسلامی توسط هنرمندان

سوال قرآن کریم و شاهنامه فردوسی در دوره چه کسی به خط خوش نوشته شدند؟

پاسخ بایسنقر میرزا (پسر شاهرخ)

سوال

جدول زیر را کامل کنید.

[تهران - مدرسه علامه علی ۶ - دی ۱۴۰۰]

نام اثر	نام نویسنده	نوع نثر	موضوع و محتوا
تاریخ جهانگشا			
مرصاد العباد			
المعجم فی معاییر اشعار العجم			

پاسخ

نام اثر	نام نویسنده	نوع نثر	موضوع و محتوا
تاریخ جهانگشا	عطاملک جوینی	مصنوع و دشوار	شرح ظهور چنگیز و فتوحات او
مرصاد العباد	نجم الدین رازی (نجم دایه)	گاهی ساده و گاهی دارای سجع و موازنه	بیان سلوک دین و تربیت نفس انسانی
المعجم فی معاییر اشعار العجم	شمس قیس رازی	مقدمه مصنوع، اصل کتاب ساده و عالمانه	علم عروض، قافیه، بدیع و نقد شعر

۳۷+ معروف ترین شاعران و نویسندگان قرن نهم

• جامی

معروف ترین شاعر قرن نهم است.

- ۱- بهارستان ← به تقلید از گلستان سعدی
- ۲- نفحات الانس ← به تقلید از تذکرة الاولیای عطار
- ۳- تحفة الاحرار ← به پیروی از نظامی

ابیات زیر از کتاب تحفة الاحرار است:

گفت به مهنون صنمی در دمشق
عشق چه و مرتبه عشق چیست؟
عاشق بکرنگ و حقیقت شناس
نیست بهر عشق در این پرده کس

کای شده مستغرق در یای عشق
عاشق و معشوق در این پرده کیست؟
گفت که ای معو امیر و هراس
اول و آخر همه عشق است و پس

[نویس - نوبت عصر - فرورد ۱۳۰۲]

سوال موضوع و محتوای کتاب نفحات الانس جامی چیست؟

الف) اصول اخلاقی (ب) بیان حقایق عرفانی (ج) بیان سلوک دین (د) معارف بشری

پاسخ گزینه «ب»

● شاه نعمت الله ولی

- شاعر قرن نهم است.
- در تصوف و طریقت مقامی بلند داشته و سرسلسله صوفیان نعمت الهی به شمار می رود.
- دیوان شعرش مضامین عرفانی دارد.

سوال محتوای دیوان شعر شاه نعمت الله ولی چیست؟

پاسخ مضامین عرفانی

● دولتشاه سمرقندی

- از نویسندگان قرن نهم است.
- «تذکره دولتشاه» را به تشویق امیر علیشیر نوایی نوشته است.
- موضوع کتاب تذکره دولتشاه: شرح احوال پیش از صد تن از شاعران ایرانی از آغاز تا زمان مؤلف

☐ درست ☐ نادرست

[نویس - نوبت عصر - فرورد ۱۳۰۲]

سوال دولتشاه سمرقندی کتاب «صد پند» را به تشویق امیر علیشیر نوایی نوشته است.

پاسخ نادرست

سوال کتاب «تذکره دولتشاه» سمرقندی شرح احوال است.

الف) صد تن از شاعران ایرانی از آغاز تا زمان مؤلف (ب) عارفان قرن نهم تا زمان مؤلف

پاسخ گزینه «الف»

سوال در کدام گزینه موضوع آثار به درستی بیان نشده است؟

- ۱- مکاتیب (مجموعه نامه‌های مولانا به قلم خود او)، لمعات (سیر و سلوک عارفانه)، مرصادالعباد (سلوک دین و تربیت نفس انسانی)
- ۲- تاریخ جهانگشا (شرح ظهور چنگیز، احوال و فتوحات او)، نفحات الانس (در بیان حقایق عرفانی و ذکر احوال عارفان)، تذکره دولتشاه (شرح احوال پیش از صد تن از شاعران ایرانی)
- ۳- المعجم فی معایر اشعار العجم (علم عروض، قافیه، بدیع و نقد شعر)، تذکره دولتشاه (شرح احوال پیش از صد تن از شاعران ایرانی)، جامع التواریخ (اقدامات مهم فرهنگی حواجه رشیدالدین فضل الله همدانی)
- ۴- مثنوی معنوی (بسیاری از معارف بشری و مسائل عرفانی)، عشاق نامه (هر فصل به یکی از مباحث عرفانی اشاره دارد)، بوستان (اخلاق و حکمت)

پاسخ گزینه «۳»

جامع التواریخ: موضوع این کتاب تاریخ پیامبران از آدم تا محمد (ص)، تاریخ ایران تا پایان دوره ساسانیان و سایر اقوام است.

الف) کتاب «مرصادالعباد» نجم دایه درمورد سلوک دین و تربیت نفس انسانی است.
 ب) فخرالدین عراقی در کتاب «لمعات» خود، سیر و سلوک عارفانه را در قالب نظم بیان کرده است.

پاسخ الف) درست

ب) نادرست؛ در قالب نظم و نثر

خودارزیایی [صفحه ۱۹ کتاب درسی]

۱- حملة مغول بر محتوای شعر و نثر قرن هفتم چه تأثیراتی گذاشت؟ [۲۲] وضعیت زبان و ادبیات فارسی در این دوره مثل بسیاری از دانش‌های دیگر با دوره‌های پیش از خود متفاوت شد و به نوعی دچار سستی و نابسامانی گردید؛ چرا که بسیاری از دانشمندان و ادیبان کشته یا متواری شدند و دیگر از دربارهای ادب دوست و خاندان‌های فرهنگ‌پرور خبری نبود اما در کنار این عوامل مخرب و منفی، در این دوره عوامل مثبت نیز وجود داشت که رشد زبان و ادبیات و اعتبار ادیبان و دانشمندان را موجب شد.

۲- دو جریان نثر قرن هفتم را از نظر ویژگی‌های زبانی بررسی کنید. [۲۲]

الف) جریان ساده‌نویسی در آثاری مثل «طبقات ناصری» و «مرصادالعباد».

ب) جریان پیچیده‌نویسی عمدتاً با محتوای تاریخ حاکمان وقت در آثاری مثل «تاریخ و صاف» و «تاریخ جهانگشا».

۳- شعر سبک عراقی را با شعر سبک خراسانی از نظر قالب مقایسه کنید. [۲۲] در سبک خراسانی، قالب شعری مسلط قصیده است؛ قصاید کامل با مدح و شریطه و دعا، غزل به معنی مصطلح بسیار کم است؛ اما رباعی و مثنوی رایج است. مسقط (منوچهری) و ترجیع‌بند (فرخی) هم دیده می‌شود. در سبک عراقی، به دلیل بی‌توجهی حاکمان به شعر مدحی و درباری قصیده از رونق افتاد و توجه به غزل که زبان دل و عشق بود، گسترش یافت؛ همچنین قالب مثنوی نیز برای ظهور عاطفه، اخلاق و عرفان رواج یافت و در نمونه‌های ارزشمندی مانند «مثنوی» مولوی، حماسه‌ای عرفانی سروده شد که قهرمانش انسان پاک‌نهاد و خداجویی است که به نبرد با هوای نفس می‌پردازد.

۴- فکر و اندیشه غالب بر آثار مولانا جلال‌الدین را بیان کنید. [۲۲] مولانا جلال‌الدین از شاخص‌ترین شاعران عارف است که در دو محور اندیشه و احساس آثار جاودانه‌ای پدید آورد. او در «مثنوی معنوی» و «دیوان شمس» بسیاری از معارف بشری و مسائل عرفانی را بیان کرده است.

۵- چه عواملی سبک ادبیات فارسی را از خراسانی به عراقی تغییر داد؟ آن‌ها را بررسی کنید. [۲۲] برخی عوامل سیاسی و اجتماعی مثل روی کار آمدن حکومت‌های غزنوی و سلجوقی و تغییر جغرافیای مرکزیت ادبی و سیاسی از خراسان به عراق عجم، زمینه‌های تغییر سبک را پدید آورد و دو جریان شعری «بینابین» و «آذربایجانی» از سبک خراسانی فاصله گرفتند و کم‌کم جریان سبکی ادبیات به سویی گرایش یافت که آن را «سبک عراقی» نامیدند.

۶- کدام یک از ویژگی‌های فکری سبک عراقی موجب پیدایش عرفان در قرن هفتم شد؟ [۲۲] ترویج روحیه تسامح و تساهل، خدمت به خلق، آزادی، اعتقاد به بی‌ثباتی دنیا و اعتقاد به عشق الهی و فضا و قدر، منجر به پیدایش عرفان در قرن هفتم شد.

۷- جدول زیر را تکمیل کنید: [۲۲]

نام نویسنده	نوع نثر کتاب	موضوع و محتوا
گلستان	سعدی	مسجع
مرصادالعباد	نجم دایه	گاه ساده و گاهی دارای سجع و موازنه (در مجموع نثری شیوا و آراسته)
تاریخ جهانگشا	عظاملک جوینی	مصنوع و دشوار

حکمت عملی و اخلاق (تعلیمی)
 بیان سلوک دین و تربیت نفس انسانی (عرفانی)
 شرح ظهور چنگیزخان، احوال و فتوحات او، تاریخ خوارزمشاهیان، فتح قلعه‌های اسماعیلیه و حکومت جانشینان حسن صباح (تاریخی)

نمرین‌های امتحانی

الف) درستی یا نادرستی هریک از عبارتهای زیر را مشخص کنید.

- ۱ مولوی از شاخص‌ترین شاعران عارف قرن هشتم است، که در دو محور اندیشه و احساس آثار جاودانه‌ای پدید آورد. ☐ درست ☐ نادرست
[زابل - مدرسه علامه‌علی - ری ۱۴۰۲]
- ۲ نثر کتاب تاریخ جهانگشا ساده است. ☐ درست ☐ نادرست
[زابل - مدرسه فرزادگان - ری ۱۴۰۲]
- ۳ حافظ از شاعران سرآمد قرن هشتم است که با تلفیق عشق و عرفان، غزل فارسی را به کمال رساند. ☐ درست ☐ نادرست
[زابل - مدرسه فرزادگان - ری ۱۴۰۲]
- ۴ در قرن هفتم قالب قصیده به‌عنوان زبان دل و عشق گسترش یافت. ☐ درست ☐ نادرست
[زابل - مدرسه علی‌ابن‌ابی‌طالب - قراد ۱۴۰۴]
- ۵ «فیه ما فیه» سبک نثر مولانا را بهتر نشان می‌دهد. ☐ درست ☐ نادرست
- ۶ نثر کتاب «مرصادالعباد» در مقدمه، مصنوع و در اصل کتاب، ساده و عالمانه است. ☐ درست ☐ نادرست
- ۷ فخرالدین عراقی کتاب لمعات را در قالب نظم و نثر و در بیان مسائل اخلاقی سروده است. ☐ درست ☐ نادرست
[تهران - مدرسه تشاه رستا - قراد ۱۴۰۴]
- ۸ کتاب «المعجم» از نخستین و مهم‌ترین آثار در علم عروض، قافیه، بدیع و نقد شعر به‌شمار می‌رود. ☐ درست ☐ نادرست
- ۹ نجم دایه در کتاب ارزشمند خود به‌نام «عشاق‌نامه» به مباحث عرفانی پرداخته است. ☐ درست ☐ نادرست
- ۱۰ دیوان شعری «شاه نعمت‌الله ولی»، حاوی مضامین عرفانی است. ☐ درست ☐ نادرست
- ۱۱ در عصر تیموری کتاب‌های تحقیقی و ادبی سطحی نوشته می‌شد. ☐ درست ☐ نادرست

ب) پاسخ مناسب را از داخل کمانک انتخاب کنید.

- ۱۲ (خواجه رشیدالدین فضل‌الله همدانی - عظاملک جوینی) از نثرنویسان قرن هفتم است. خاندان او از افراد بانفوذ حکومت مغولان بود. وی کتاب «تاریخ جهانگشا» را تألیف کرده است. ☐ درست ☐ نادرست
- ۱۳ نویسنده «تاریخ گزیده - مرصادالعباد - صد پند» در خلال موضوعات کتاب، احادیث، آیات و اشعاری از خود و شاعران دیگر نقل می‌کند. ☐ درست ☐ نادرست
- ۱۴ سعدی نه‌تنها در ادبیات (غنایی - تعلیمی) سخن‌گوی ضمیر خودآگاه ایرانی است. در سرودن غزل‌های عاشقانه نیز سرآمد شاعران فارسی‌زبان است. ☐ درست ☐ نادرست
- ۱۵ سلمان ساوجی قصایدی در سبک (خراسانی - عراقی) دارد. ☐ درست ☐ نادرست
- ۱۶ غزل‌های «خواجوی کرمانی» بر (حافظ - سعدی) تأثیرگذار بوده است. ☐ درست ☐ نادرست
- ۱۷ شاعری که قدرت شاعری را در قطعات اخلاقی خود آشکار کرده است. (حافظ - ابن‌یمین) ☐ درست ☐ نادرست
- ۱۸ نکته‌یابی و (طنزهای برجسته اخلاقی - انتقادهای ظریف اجتماعی) عبید زاکانی معروف است. ☐ درست ☐ نادرست
- ۱۹ سرسلسله صوفیان نعمت‌اللهی، از شاعران قرن (هشتم - نهم) است. ☐ درست ☐ نادرست
- ۲۰ جامی کتاب تحفه‌الاحرار را به پیروی از ابن‌شاعر سروده است. (نظامی - عطار) ☐ درست ☐ نادرست

ج) جاهای خالی را پر کنید.

- ۲۱ مداح جلال‌الدین خوارزمشاه، در سال ۶۳۵ هـ. ق، به‌دست مغولان در اصفهان کشته شد.
- ۲۲ تغییر جغرافیایی مرکزیت ادبی و سیاسی از به از زمینه‌های تغییر سبک در قرن هفتم است.
- ۲۳ جامی در کتاب خود شیوه تذکره‌الاولیای عطار را در بیان به‌کار برده است.
- ۲۴ کتاب در قرن نهم، شرح احوال بیش از صد تن از شاعران ایرانی از آغاز تا زمان مؤلف است.
- ۲۵ * سبک نثر «مولانا جلال‌الدین بلخی» را بیشتر و بهتر از سایر آثارش نمودار می‌سازد.
- ۲۶ معروف‌ترین شاعر قرن نهم کتاب را به تقلید از «گلستان سعدی» نوشت.
- ۲۷ در شعر ابن‌یمین و مورد تأکید قرار می‌گیرد.

* ۲۸ هر یک از موارد ستون «الف» را به یک مورد در ستون «ب» وصل کنید. (یک مورد در ستون «ب» اضافی است.)

«الف»	«ب»
الف) با استفاده از تمثیل و حکایت هر یک از فصل‌های کتاب خود را به پایان رسانده و به مباحث عرفانی بیشتر توجه دارد.	۱- ابن‌یمین
ب) اقدام مهم وی تأسیس عمارتی بود که در حکم دانشگاه آن زمان بوده است.	۲- فخرالدین عراقی
ج) قدرت شاعری خود را در قطعات اخلاقی آشکار کرده است.	۳- عبید زاکانی
د) در بیشتر قالب‌های ادبی طبع آزمایی کرده است.	۴- فضل‌الله همدانی
	۵- سعدی

* ۲۹ هر یک از موارد سمت راست را به ستون سمت چپ وصل کنید. (در ستون سمت چپ یک مورد اضافی است.)

نام اثر	نویسنده
الف) اخلاق‌الافراف	۱- حمدالله مستوفی
ب) از مورخان مشهور و نویسنده کتاب «تاریخ گزیده» است.	۲- حافظ
ج) جمشید و خورشید	۳- عبید زاکانی
د) شعر او به قول خودش «همه بیت‌الغزل معرفت» است.	۴- سلمان ساوجی

گزینه درست را انتخاب کنید.

۳۰ چه عاملی موجب رواج فرهنگ «تسامح و تساهل» در قرن هفتم هجری گردید؟

- ۱) فاصله گرفتن شاعران از دربار و آوارگی آن‌ها
- ۲) حمله ویرانگر مغول و بعد از آن، هجوم وحشیانه تیمور
- ۳) نابودی بنیان فرهنگ و اخلاق و بی‌توجهی حاکمان به ادیبان و شاعران
- ۴) پایان یافتن خلافت و برچیده شدن بساط حکومت آخرین خلیفه عباسی

۳۱ کدام مورد از زمینه‌های تغییر سبک (از خراسانی به عراقی) در مثنوی زبان فارسی نیست؟

- ۱) روی کار آمدن حکومت‌های مختلف و انتقال قدرت
- ۲) عوامل سیاسی و اجتماعی
- ۳) تغییر مرکز ادبی و سیاسی
- ۴) مسائل اقتصادی و نظامی

۳۲ ترتیب ویژگی‌های شعری «خواجوی کرمانی»، «ابن‌یمین»، «حافظ» و «سلمان ساوجی» در کدام گزینه تماماً درست مطرح شده است؟

- الف) در غزل او، فرهنگ گذشته ایران با همه کمال ایرانی - اسلامی خود رخ می‌نماید.
 - ب) در غزل، توجه خاصی به سعدی و مولوی داشته و دارای قصایدی در سبک عراقی است.
 - ج) قدرت شاعری خود را در قطعات اخلاقی آشکار کرده است.
 - د) چند مثنوی به پیروی از پنج گنج نظامی سروده که نشان‌دهنده استادی او در شاعری است.
- ۱) ب - الف - ج - د
 - ۲) د - ج - الف - ب
 - ۳) ب - ج - الف - د
 - ۴) د - الف - ب - ج

۳۳ همه گزینه‌ها بیانگر وضعیت شعر در قرن هشتم است؛ به جز:

- ۱) شعر ابن‌عصر نرم و دلنشین شد و به اوج کمال خود رسید، همچنین انواع قالب‌های شعر به کار گرفته شد و قالب مثنوی بر سایر قالب‌ها چیره گشت.
- ۲) بی‌اعتقادی و بی‌تعصبی برخی از ایلخانان مغول نسبت به مذاهب رایج، فرصتی پدید آورد تا صاحبان مذاهب مختلف عقاید خود را ابراز کنند.
- ۳) قلمرو بالندگی زبان و فرهنگ فارسی عرصه وسیعی یافت، به‌طوری‌که از شبه قاره هند تا آسیای صغیر، بسیاری به این زبان سخن می‌گفتند.
- ۴) از بین رفتن دربارهای ادب‌دوست ایرانی‌تبار، از رونق افتادن قصیده‌سرایی را در پی داشت و زبان شعر به سستی گرایید، جز در سروده‌های خواجو و حافظ.

۳۴ عبارت «از چهره‌های علمی و سیاسی در عصر ایلخانان به‌شمار می‌رود، وی وزیر مقتدر غازان‌خان و اولجایتو بود. مهم‌ترین کتاب او جامع‌التواریخ نام دارد.» معرف کدام شخصیت است؟

- ۱) شمس قیس رازی
- ۲) خواجه رشیدالدین فضل‌الله همدانی
- ۳) نجم‌الدین رازی
- ۴) حمدالله مستوفی

- ۳۵ در کدام گزینه هر دو اثر از یک مؤلف نیست؟
 (۱) عشاق نامه - لمعات (۲) صد پند - رساله دلگشا (۳) تحفه الاحرار - بهارستان (۴) فیه ما فیه - مجالس پنجگانه
 [شبه نهایی - ۱۴۰۳]
- * ۳۶ شاعر قرن هشتم که غزل‌های او بر حافظ تأثیرگذار بوده است، چه نام دارد؟
 (۱) ابن یمین (۲) سلمان ساوجی (۳) عبید زاکانی (۴) خواجوی کرمانی
 [تهران - مدرسه بهدرا - فرورد ۱۴۰۴]
- * ۳۷ کدام گزینه درباره کتاب «المعجم فی معاییر اشعار العجم» نادرست است؟
 (۱) نثر نویسنده در اصل کتاب ساده و عالمانه است. (۲) از نخستین آثار در علم عروض، قافیه، بدیع و نقد شعر است.
 (۳) اثر شمس قیس رازی است. (۴) نثر کتاب در مقدمه فنی است.
- ۳۸ کدام گزینه درباره اوضاع قرن نهم درست است؟
 (۱) بازماندگان تیمور و چنگیز مانند خود آنان، ایران را ویران کردند.
 (۲) کتاب‌های تحقیقی این دوره عمدتاً عمیق و نوآورانه بود.
 (۳) در زمان شاهرخ میرزا، هنرمندان قرآن کریم و شاهنامه را به خط خوش نگاشتند.
 (۴) در این عصر، هنرهای مینیاتور، معماری و تذهیب گسترش یافت.
- ج ۳۹ به پرسش‌های زیر پاسخ دهید.
 ۴۰ کدام سبک‌ها از سبک خراسانی فاصله گرفتند تا کم کم سبک عراقی پدید آمد؟
 ۴۱ چه عواملی زمینه‌های تغییر سبک ادبیات را در قرن هفتم پدید آورد؟
 ۴۲ در قرن هفتم هجری، کدام عوامل مثبت در کنار عوامل مخرب و منفی موجب رشد زبان و ادبیات فارسی شد؟
 ۴۳ چه عاملی باعث رواج زبان فارسی در اواخر دوره مغول شد؟
 ۴۴ با استقرار سبک عراقی به عنوان سبک شعر فارسی، کدام قالب شعری جایگزین قصیده شد؟
 ۴۵ وضعیت زبان و ادبیات فارسی در دوره مغول چگونه بود؟
 ۴۶ پیامد حمله و هجوم مغولان و تیموریان چه بود؟
 * ۴۷ ویژگی‌های شعر در سبک عراقی چیست؟
 ۴۸ نثر در سبک عراقی به چند جریان گرایش می‌یابد؟ برای هر جریان، یک نمونه بنویسید.
 ۴۹ آثار منتور مولانا را نام ببرید و مشخص کنید کدام اثر سبک نوشتاری او را بهتر نشان می‌دهد؟
 ۵۰ دو محور اساسی آثار جاویدانه جلال‌الدین مولوی را نام ببرید.
 * ۵۱ مثنوی عشاق نامه اثر کیست؟ ویژگی‌های این اثر را ذکر کنید.
 * ۵۲ اثر نجم‌الدین رازی را نام ببرید و درباره نوع بیان و نثر آن توضیح دهید.
 ۵۳ در قرن هشتم چه تغییری در قلمرو زبان و فرهنگ فارسی پدید آمد؟
 ۵۴ در قرن هشتم به چه دلیل قصیده سرایی از رونق افتاد؟
 ۵۵ منظومه تمثیلی عبید زاکانی چه نام دارد و موضوع آن چیست؟
 ۵۶ نقطه قوت و هنر شاعری ابن‌یمین در کدام آثار او بیشتر جلوه‌گر می‌شود؟
 ۵۷ در عصر تیموری زبان و ادبیات فارسی چه تحولی می‌یابد؟
 ۵۸ دو ویژگی منفی را که برای آثار تحقیقی به‌جامانده از قرن نهم (دوره جانشینان تیمور) ذکر شده، بیان کنید.
 ۵۹ آثار جامی را نام ببرید و مشخص کنید هریک به تقلید از چه کتاب‌هایی پدید آمده‌اند؟

• سؤال‌های ویژه امتحان برای کنکور

- ۵۹ پدیدآورندگان آثار زیر را بنویسید.
 الف) عشاق نامه (ب) تاریخ جهانگشا (پ) اخلاق الاشراف
 ۶۰ موضوع هر یک از آثار زیر را بنویسید.
 الف) منظومه «موش و گربه» (ب) تاریخ گزیده
 ج) لمعات (د) المعجم فی معاییر اشعار العجم
 * ۶۱ مؤلفان آثار زیر را بنویسید.
 الف) جامع التواریخ (ب) رساله دلگشا (ج) تذکره الاولیا
 * ۶۲ نوع قالب (منظوم - منتور) هریک از آثار زیر را مشخص نمایید.
 الف) تحفه الاحرار (ب) موش و گربه
 ج) مرصادالعباد من المبدأ الی المعاد (د) عشاق نامه

* ۶۳ برای هریک از آثار زیر موضوعات مناسب از داخل کمانک انتخاب کنید.

(بیان سلوک دین و تربیت نفس انسانی - بیان ناهنجاری‌های اجتماعی به شیوه طنز و تمثیل - بیان حقایق عرفانی و ذکر احوال عارفان - بیان سیر و سلوک عارفانه در قالب نظم و نثر)

الف) نفحات الانس؛ ب) مرصادالعباد من المبدأ الی المعاد؛

ج) منظومه «موش و گربه»؛ د) لمعات؛

[نویسندگان: ۱۳۰۴]

۶۴ هریک از عبارات زیر کدام شخصیت ادبی را معرفی می‌نماید؟

- از عارفان قرن هفتم که در بیان سلوک دین و تربیت نفس افری عارفانه به نثری شیوا دارد.

- یکی از چهره‌های علمی و سیاسی عصر ایلخانان که مهم‌ترین کتاب خود را به نثری عالمانه و پخته نوشته است.

- از سرایندگان قرن هشتم که مثنوی معروف خود را به شیوه داستان‌های نظامی سروده است.

- از شاعران خوش‌ذوق و هم‌عصر با خواجوی کرمانی که نام‌لایمات روزگار خود را برنمی‌تافت و تزویر و ریاکاری حاکمان را به تصویر می‌کشید.

۱) شاه نعمت‌الله ولی - خواجه رشیدالدین فضل‌الله همدانی - سلمان ساوجی - جامی

۲) نجم دایه - خواجه رشیدالدین فضل‌الله همدانی - سلمان ساوجی - عبید زاکانی

۳) جلال‌الدین بلخی - نجم‌الدین رازی - خواجوی کرمانی - حمدالله مستوفی

۴) نجم‌الدین رازی - شمس قیس رازی - ابن‌یمین - عبید زاکانی

[نویسندگان: ۱۳۰۳]

۶۵ از دیدگاه تاریخ ادبیات و سبک‌شناسی، کدام مورد ایراد دارد؟

۱) با پایان یافتن خلافت المستعصم بالله، زبان عربی از رواج افتاد و توجه به زبان فارسی رونق بیشتری گرفت.

۲) در اوایل قرن هفتم، بسیاری از مدارس از بین رفتند و بزرگانی چون نجم‌الدین گبری و عطار نیشابوری در یورش ویرانگر مغول کشته شدند.

۳) با حمله ویرانگر مغولان، دواستداران فرهنگ و اخلاق برای تسکین خود به ادبیاتی روی آوردند که بر ترویج روحیه تسامح و تساهل تکیه داشت.

۴) نثر در سبک عراقی به دو جریان گرایش پیدا کرد: یکی ساده‌نویسی چون «طبقات ناصری» و دیگر پیچیده‌نویسی همچون «تاریخ الرسل و الملوك».

[نویسندگان: ۱۳۰۲]

۶۶ کدام عبارت از نظر تاریخ ادبیات «کاملاً» درست است؟

۱) مثنوی‌های جمشید و خورشید و تحفة الاحرار به پیروی از نظامی گنجینه‌ای سروده شده است.

۲) فخرالدین عراقی در کتاب لمعات خود مبانی اخلاقی را در قالب نثر عالمانه بیان کرده است.

۳) جامی، شاعر بزرگ قرن هشتم، کتاب بهارستان را به تقلید از گلستان سعدی سروده است.

۴) نثر طبقات ناصری، تاریخ و صاف و مرصادالعباد به ترتیب فنی، پیچیده و موزون است.

[زادگان: ۱۳۰۱]

۶۷ هریک از پدیدآورندگان آثار زیر به ترتیب، خالق کدام آثارند؟

«نفحات الانس - رساله دلگشا - لمعات - مجالس سبعة»

۱) تحفة الاحرار، صد پند، عشاق‌نامه، فیه مافیه

۲) بهارستان، موش و گربه، اسرارالتوحید، دیوان شمس

۳) جمشید و خورشید، اخلاق‌الاشراف، عشاق‌نامه، تذکرة الاولیا

۴) تذکرة الاولیا، اخلاق‌الاشراف، جمشید و خورشید، مثنوی معنوی

[زادگان: ۱۳۰۰]

۶۸ از دیدگاه «تاریخ ادبیات و سبک‌شناسی» همه موارد «کاملاً» درست است؛ به جز:

۱) فخرالدین عراقی در کتاب لمعات خود سیر و سلوک عارفانه را در قالب نظم و نثر بیان کرده است.

۲) خواجه رشیدالدین فضل‌الله کتاب «جامع‌التواریخ» را به نثری عالمانه و پخته در عصر ایلخانان به نگارش درآورده است.

۳) نثر کتاب مرصادالعباد ساده و گاهی دارای سجع و موازنه است و نویسنده آن را در بیان سلوک دین و تربیت نفس انسانی نوشته است.

۴) المعجم فی معاییر اشعار العجم از مهم‌ترین آثار در علم عروض، قافیه، بدیع و نقد شعر به شمار می‌رود که نثر آن در مقدمه مسجع و در اصل کتاب مصنوع است.

[زادگان: ۱۳۰۰]

۶۹ پدیدآورندگان «مکاتیب - صد پند - نفحات‌الانس - عشاق‌نامه» به ترتیب خالق آثار نیز هستند.

۱) مجالس سبعة - رساله دلگشا - بهارستان - لمعات

۲) فیه مافیه - تاریخ گزیده - تحفة الاحرار - جامع‌التواریخ

۳) مثنوی معنوی - اخلاق‌الاشراف - تذکرة الاولیا - تاریخ جهانگشا

۴) دیوان شمس - موش و گربه - مرصادالعباد - جمشید و خورشید

[زادگان: ۱۳۰۰]

۷۰ از دیدگاه تاریخ ادبیات همه موارد کاملاً درست است؛ به جز:

۱) بازماندگان تیمور کم و بیش از فرهنگ ایرانی تأثیر پذیرفتند و ادبیات رونقی تازه گرفت و تاریخ‌نویسی نیز ادامه یافت.

۲) جامی در کتاب نفحات‌الانس خود به شیوه تحفة الاحرار نظامی به بیان حقایق عرفانی و ذکر احوال عارفان پرداخته است.

۳) بایسنقر میرزا هنرمند و هنردوست بود و در زمان او هنرمندان قرآن کریم و شاهنامه فردوسی را به خط خوش نگاشتند.

۴) پس از مرگ تیمور، شاه‌رخ با علاقه‌ای که به هنر و فرهنگ اسلامی پیدا کرده بود، از هنرمندان خوش‌نویس، نقاش و شاعر حمایت نمود.

۴۱) [۳۲] ۱- ادبیات عرفانی رواج یافت، زیرا اغلب دوستداران فرهنگ و ادب، سرخورده و منزوی شدند؛ بنابراین برای تسکین خود به تصوّف روی آوردند.
۲- زبان رایج و رسمی عربی از رونق افتاد و توجه به زبان فارسی که زبان توده مردم بود، رونق بیشتری گرفت. ۳- زبان و ادبیات فارسی در ناحیه عراق عجم گسترش یافت و در حوزه‌های ری، فارس، همدان و اطراف آن‌ها آثار ارزشمندی پدید آمد و زمینه‌هایی برای تغییر سبک از خراسانی به عراقی ایجاد شد. ۴- قالب‌های جدیدی در شعر و نثر پدید آمد.

۴۲) [۳۲] برجیده شدن بساط حکومت آخرین خلیفه عباسی، المستعصم بالله و پایان یافتن خلافت.

۴۳) [۳۲] قالب غزل

۴۴) [۳۲] وضعیت زبان و ادبیات فارسی در این دوره، مثل بسیاری از دانش‌های دیگر، با دوره‌های پیش از خود متفاوت شد و به نوعی دچار سستی و ناپسامانی گردید.

۴۵) [۳۲] ۱- ویران شدن بناها و آبادانی‌ها، ۲- ویرانی بنیان فرهنگ و اخلاق، ۳- مایوس و منزوی شدن دوستداران فرهنگ و اخلاق، ۴- پناه بردن دوستداران فرهنگ و اخلاق به تصوّف و گسترش عرفان

۴۶) [۳۲] ۱- شعر این عصر نرم و دلنشین و برخوردار از معانی عمیق انسانی و آسمانی شد. ۲- اکثر شاعران از حاکمان روی برتافتند. ۳- قصیده کم‌رنگ شد و غزل گسترش یافت. ۴- قالب مثنوی برای ظهور عاطفه، اخلاق و عرفان، میدان فراخی پدید آورد.

۴۷) [۳۲] ۱- «ساده‌نویسی»: در آثاری مثل «طبقات ناصری» و «مرصادالعباد» و ۲- «پیچیده‌نویسی»: با محتوای عمدتاً تاریخ حاکمان وقت در آثاری همچون «تاریخ و صاف» و «تاریخ جهانگشای جوینی»

۴۸) [۳۲] فیه مافیه، مجالس سبعة، مکاتیب

مکاتیب، سبک نثر مولانا را بیشتر و بهتر نمودار می‌سازد.

۴۹) [۳۲] اندیشه و احساس

۵۰) [۳۲] فخرالدین عراقی - وی در هر فصل این مثنوی به یکی از مباحث عرفانی پرداخته و سخن را با تمثیل و حکایت به پایان رسانده است.

۵۱) [۳۲] مرصادالعباد من المبدأ الی المعاد - نجم‌الدین رازی این کتاب را در بیان سلوک دین و تربیت نفس انسانی نوشت. نثر کتاب گاهی ساده و گاه دارای سجع و موازنه است.

۵۲) [۳۲] قلمرو بالندگی زبان و فرهنگ فارسی عرصه وسیعی یافت، به‌طوری‌که از شبه قاره هند تا آسیای صغیر، بسیاری به این زبان سخن می‌گفتند.

۵۳) [۳۲] به دلیل از بین رفتن دربارهای ادب‌دوست ایرانی‌تبار.

۵۴) [۳۵] موش و گربه - بیان ناهنجاری‌های اجتماعی به شیوه طنز و تمثیل

۵۵) [۳۵] قدرت شاعری ابن‌یمین در قطعات اخلاقی آشکار شده است.

۵۶) [۳۶] ادبیات رونقی تازه گرفت و کسانی مانند جامی و دولتشاه کتاب‌های ارزشمندی نوشتند.

۵۷) [۳۶] ۱- سطحی، ۲- تقلیدی و فاقد نوآوری

۵۸) [۳۷] «بهارستان» به تقلید از گلستان سعدی، «نفحات‌الانس» به شیوه تذکرة الاولیای عطار، «تحفة الاحرار» به پیروی از نظامی.

۱) [۳۳] نادرست (مولوی از شاعران «قرن هفتم» است.)

۲) [۳۳] نادرست (نثر کتاب تاریخ جهانگشا «مصنوع و دشوار» است.)

۳) [۳۵] درست

۴) [۳۲] نادرست (قالب «غزل» گسترش یافت.)

۵) [۳۳] نادرست (مکاتیب)

۶) [۳۳] نادرست (توضیح مربوط به کتاب «المعجم فی معاییر اشعار العجم» است.)

۷) [۳۳] نادرست (به بیان سیر و سلوک عارفانه پرداخته است.)

۸) [۳۳] درست

۹) [۳۳] نادرست (عشاق‌نامه اثر «فخرالدین عراقی» است.)

۱۰) [۳۷] درست

۱۱) [۳۶] درست

۱۲) [۳۳] عطاملک جوینی

۱۳) [۳۳] مرصادالعباد

۱۴) [۳۳] تعلیمی

۱۵) [۳۵] عراقی

۱۶) [۳۵] حافظ

۱۷) [۳۵] ابن یمین

۱۸) [۳۵] انتقادهای ظریف اجتماعی

۱۹) [۳۷] نهم

۲۰) [۳۷] نظامی

۲۱) [۳۲] کمال‌الدین اسماعیل

۲۲) [۳۲] خراسان - عراق عجم (مرکز ایران)

۲۳) [۳۷] نفحات‌الانس - حقایق عرفانی و ذکر احوال عارفان

۲۴) [۳۷] تذکرة دولتشاه

۲۵) [۳۳] مکاتیب

۲۶) [۳۷] بهارستان

۲۷) [۳۵] قناعت‌پیشگی - بی‌اعتباری دنیا

۲۸) [۳۲] الف (۲، ۳، ۴، ۵) ج (۱، ۲، ۳، ۴، ۵) د [۳۲] ۵

۲۹) [۳۶] الف (۳، ۴، ۵) ج (۱، ۲، ۳، ۴، ۵) د [۳۲] ۲

۳۰) [۳۲] گزینة «۲»

۳۱) [۳۲] گزینة «۴»

۳۲) [۳۳] و [۳۵] گزینة «۲»

۳۳) [۳۲] و [۳۴] گزینة «۱»

۳۴) [۳۳] گزینة «۲»

۳۵) [۳۳]، [۳۵] و [۳۷] گزینة «۴»

۳۶) [۳۵] گزینة «۴»

۳۷) [۳۳] گزینة «۴»

۳۸) [۳۶] گزینة «۴»

۳۹) [۳۲] سبک‌های بینابین و آذربایجانی

۴۰) [۳۲] ۱- روی کار آمدن حکومت‌های غزنوی و سلجوقی، ۲- تغییر مرکز

ادبی و سیاسی از خراسان به عراق عجم

۵۹) [۳۳] و [۳۵] الف) فخرالدین عراقی

ب) عطا ملک جوینی

پ) عبید زاکانی

۶۰) [۳۳] و [۳۵] الف) بیان ناهنجاری‌های اجتماعی

ب) تاریخ پیامبران، خلفای چهارگانه و خلفای عباسی

ج) سیر و سلوک عارفانه

د) علم عروض، قافیه، بدیع و نقد شعر

۶۱) [۳۲] الف) خواجه رشیدالدین فضل‌الله همدانی، ب) عبید زاکانی، ج) عطار

۶۲) [۳۲] الف) منظوم، ب) منظوم، ج) منثور، د) منظوم

۶۳) [۳۳] و [۳۵] الف) بیان حقایق عرفانی و ذکر احوال عارفان

ب) بیان سلوک دین و تربیت نفس انسانی

ج) بیان ناهنجاری‌های اجتماعی به شیوه طنز و تمثیل

د) بیان سیر و سلوک عارفانه در قالب نظم و نثر

۶۴) [۳۳] و [۳۵] گزینه «۲»

نجم‌الدین رازی (معروف به نجم‌الدین): از منشیان و نویسندگان توانا و از عارفان وارسته قرن هفتم است. او کتاب مرصادالعباد من المبدأ الی المعاد را در بیان سلوک دین و تربیت نفس انسانی نوشت.

خواجه رشیدالدین فضل‌الله همدانی: از چهره‌های علمی و سیاسی در عصر ایلخانان به‌شمار می‌رود. وی، وزیر مقتدر غازان‌خان و اولجایتو بود. مهم‌ترین کتاب او جامع‌التواریخ نام دارد که به نثری عالمانه و پخته نوشته شده است.

سلمان ساوجی: از شاعران قرن هشتم است که در غزل توجه خاصی به سعدی و مولوی داشته و دارای قصایدی نیز در سبک عراقی است. مثنوی جمشید و خورشید او به شیوه داستان‌های نظامی سروده شده است.

عبید زاکانی: شاعر خوش‌ذوق و آگاهی است که نکته‌یابی و انتقادهای ظریف اجتماعی او معروف است. شاعری که ناملایمات اوضاع آشفته روزگار خود را برنمی‌تافت و ریاکاری حاکمان را در آثارش به تصویر می‌کشید.

۶۵) [۳۲] گزینه «۴»

نثر در قرن هفتم بیشتر به دو جریان گرایش پیدا کرد: یکی: «ساده‌نویسی» در آثاری مثل طبقات ناصری و مرصادالعباد و دیگر: «پیچیده‌نویسی»، با محتوای عمدتاً تاریخ حاکمان وقت که در آثاری همچون تاریخ وضاف و تاریخ جهانگشای جوینی دیده می‌شود.

۶۶) [۳۲] گزینه «۱»

بررسی علل نادرستی سایر گزینه‌ها:

گزینه «۲»: فخرالدین عراقی در کتاب لمعات خود سیر و سلوک عارفانه را در قالب نظم و نثر بیان کرده است.

گزینه «۳»: جامی شاعر بزرگ قرن نهم است.

گزینه «۴»: طبقات ناصری به صورت نثر ساده‌نویسی است.

۶۷) [۳۳] و [۳۵] گزینه «۱»

آثار «نفحات الانس، تحفة الاحرار، بهارستان» از جامی شاعر قرن نهم هستند. (رد گزینه‌های «۳» و «۴»)

آثار «رساله دلگشا، صد پند، موش و گربه و اخلاق الاشراف» از عبیدزاکانی هستند. آثار «لمعات و عشاق‌نامه» از فخرالدین عراقی هستند. (رد گزینه‌های «۲» و «۴»)

آثار «مجالس سبعة، فیه مافیة، دیوان شمس، مثنوی معنوی» از مولانا هستند.

۶۸) [۳۲] گزینه «۴»

در مقدمه مصنوع و در اصل کتاب، ساده و عالمانه است.

۶۹) [۳۳] و [۳۷] گزینه «۱»

قسمت اول تمامی گزینه‌ها مربوط به مولانا هستند.

قسمت دوم گزینه «۲»، مربوط به حمدالله مستوفی است درحالی‌که سایر گزینه مربوط به آثار عبید زاکانی هستند.

قسمت سوم گزینه «۱» و «۲» فقط مربوط به جامی هستند.

قسمت چهارم گزینه «۱» فقط مربوط به فخرالدین عراقی است.

۷۰) [۳۲] گزینه «۲»

جامی در کتاب نفحات الانس خود شیوه تذکرة الاولیا عطار را پیش گرفت.

۷۱) [۳۲] گزینه «۱»

در این گزینه دعوت به شرمساری و آخرت‌اندیشی است.

۷۲) [۳۲] و [۳۵] گزینه «۳»

بیت اول: لازمه عاشق بودن نفی وجود مادی است.

بیت دوم: ستایش بی‌باکی و نكوهش دورویی

۷۳) [۳۳] گزینه «۴»

سرزنش نکردن انسان به دلیل فراهم بودن شرایط گناه

۷۴) [۳۲] گزینه «۲»

رنج و شکیبایی باعث رسیدن به آرزوها می‌شود اما سایر گزینه‌ها به این مفهوم که کثرت ملاک ارزشمندی نیست، اشاره دارد.

۷۵) [۳۲] گزینه «۳»

یادداشت

رشیدالدین فضل الله همدانی:

آثار: جامع التواریخ: نثری عالمانه و پخته

وزیر مقتدر غازان خان و اولجایتو

تأسیس عمارت ربع رشیدی در تبریز

شمس قیس رازی:

آثار: المعجم فی معاییر اشعارالعجم: علم عروض، قافیه، بدیع و نقد شعر

وضعیت کلی زبان و ادبیات فارسی در قرن هشتم

دلایل ایجاد فرصت بروز عقاید مختلف در قرن هشتم

۱- بی اعتقادی برخی از ایلخانان مغول

۲- بی تعصبی برخی دیگر از ایلخانان نسبت به مذاهب رایج

توجه: از شبهه قاره هند تا آسیای صغیر عرصه بالندگی زبان و فرهنگ فارسی بود.

- از بین رفتن دربارهای ادب دوست ایرانی تبار باعث از رونق افتادن قصیده سرایی

معروف ترین شاعران و نویسندگان قرن هشتم

خواجوی کرمانی ← غزل های او بر حافظ تأثیر گذاشت و چند مثنوی به پیروی از پنج گنج نظامی سرود.

ابن یمن ← شاعر عصر سربداران که قدرت شاعری او در قطعات اخلاقی آشکار بود. حافظ ← با تلفیق عشق و عرفان غزل را به کمال رساند و شعرش همه «بیت الغزل معرفت» است.

سلمان ساوجی ← مثنوی جمشید و خورشید به شیوه داستان های نظامی است. حمدالله مستوفی ← تاریخ گزیده: تاریخ پیامبران، خلفای چهارگانه، خلفای بنی عباس و تاریخ ایران را تا سال ۷۳۰ در بر می گیرد.

عبید زاکانی ← نکته یابی و انتقادهای ظریف او معروف است.

آثار: موش و گربه - رساله دلگشا - صد پند - اخلاق الاشراف

وضعیت کلی زبان و ادبیات فارسی در قرن نهم

• ابنیه فرهنگی، ادبی و اجتماعی کشور نابود گردید.

• آنچه از حمله مغول سالم یا نیمه سالم مانده بود مثل فارس، از میان رفت.

• تیموریان از نیمه قرن ۸ تا اوایل قرن ۱۰ حکومت کردند.

• گسترش مینیاتور - معماری - تذهیب و خوشنویسی

• کتاب های تحقیقی این دوره سطحی و تقلیدی و فاقد نوآوری

• کسانی مانند جامی و دولتشاه کتاب های ارزشمندی نوشتند.

معروف ترین شاعران و نویسندگان قرن نهم

• جامی: بهارستان: به تقلید از گلستان سعدی / نفحات الانس: به شیوه

تذکره الاولیاء عطار / تحفه الاحرار: به تقلید از مثنوی های نظامی

• شاه نعمت الله ولی: در تصوف و طریقت مقامی بلند داشته و سرسلسله صوفیان نعمت الهی به شمار می رود.

• دولتشاه سمرقندی: تذکره دولتشاه را به تشویق امیرعلیشیر نوایی نوشته و شرح احوال بیش از صد شاعر ایرانی است.

درس اول: تاریخ ادبیات فارسی در قرن های هفتم، هشتم و نهم

وضعیت کلی زبان و ادبیات فارسی در قرن هفتم

• عوامل تأثیرگذار در تغییر سبک خراسانی به عراقی

۱- روی کار آمدن حکومت های غزنوی و سلجوقی

۲- تغییر مرکز ادبی و سیاسی از خراسان به عراق عجم

دوره سبک عراقی

• از اوایل قرن ۷ تا اوایل قرن ۱۰ (۳۰۰ سال)

• ویرانی خراسان و بسیاری از مدارس

• حمله مغول بر نظام اقتصادی، کشاورزی و فرهنگی

• کشته شدن نجم الدین گبری و فریدالدین عطار نیشابوری در یورش مغول

• سرخوردگی دوستداران فرهنگ و روی آوردن به تصوف

• ترویج روحیه تسامح و تساهل، خدمت به خلق، آزادگی و ...

کلمه: با برجیده شدن خلافت عباسی، زبان عربی از رونق افتاد و زبان فارسی رواج بیشتری گرفت.

علامت نامگذاری سبک عراقی

• انتقال کانون فرهنگی از خراسان به عراق (از زمان سلجوقیان نشانه های تغییر آغاز شده)

• شاعران و نویسندگان این دوره از شهرهای عراق عجم هستند (اصفهان، همدان، ری، اراک کنونی)

وضعیت شعر در این قرن

• نرم و دلنشین و برخوردار از معانی عمیق انسانی

• کم رنگ شدن قصیده و گسترش غزل

• روی برگرداندن شاعران از حاکمان

وضعیت نثر در این قرن

• به ۲ جریان گرایش پیدا کرد

• ساده نویسی ← طبقات ناصری و مرصاد العباد

• پیچیده نویسی ← تاریخ و صاف و تاریخ جهانگشای جوینی

معروف ترین شاعران و نویسندگان قرن هفتم

مولانا

آثار: مثنوی معنوی - فیه مافیه (مثنوی) مجالس سبیه (مثنوی) مکاتیب (مثنوی)

سعدی (فرمانروای ملک سخن):

آثار: (گلستان: نثر) و (بوستان: نظم)

فخرالدین عراقی:

آثار: مثنوی عشاق نامه: هر فصل مربوط به یکی از مباحث عرفانی /

لمعات: سیروس لک عارفانه در قالب نظم و نثر

نجم الدین رازی (نجم دایه):

از مشایخ و نویسندگان توانا و عارفانه وارسته

آثار: مرصاد العباد: در بیان سلوک دین و تربیت نفس انسانی

عطاء ملک جوینی:

آثار: تاریخ جهانگشا: شرح ظهور چنگیز، احوال و فتوحات او، تاریخ خوارزمشاهیان،

فتح قلعه های اسماعیلیه و حکومت جانشینان حسن صباح

«مرغ دل تا دام زلف و دانه خال تو دید»

مشبه: دل - زلف - خال - مشبه‌به: مرغ - دام - دانه

۳- غیراضافی (اسنادی)

تو سرو جویباری تو لاله بهاری
مشبه: سرو - جویباری - لاله - مشبه‌به: تو - بهاری

درس چهارم: سبک‌شناسی قرن‌های هفتم، هشتم و نهم

۴۱ ویژگی‌های شعر در سبک عراقی

- قلمرو زبانی
- استفاده از «می» به جای «همی»
- جایگزینی «در» به جای «اندر»
- کم شدن «نر» در کنار مفعول
- کم شدن لغات فارسی اصیل و جایگزینی لغات عربی
- حفظ چهارچوب فارسی قدیم (سبک خراسانی) و گرفتن مختصات جدید
- کاربرد بسیار اندک «ایدر - ایدون - آبا و ...»
- درهم آمیختگی مختصات نو و کهن حتی در شعرهای کوتاه = مهم‌ترین ویژگی زبانی
- قلمرو ادبی
- بیشترین کاربرد غزل و تثبیت جایگاه «تخلص»
- توجه بیشتر به علوم ادبی «بیان» و «بدیع»
- خارج شدن شعر از دربار و رونق یافتن غزل عارفانه و عاشقانه
- قلمرو فکری
- پرهیز از زهد ریایی، توجه به صفا و پالایش درون، برتری عشق بر عقل و امثال آن‌ها
- رواج بیشتر تصوف به دلیل خدشه‌دار شدن غرور ملی ایرانیان از حمله مغول
- (رواج اندیشه بی‌اعتباری دنیا و اعتقاد به قضا و قدر)
- معشول اندک اندک متعالی می‌گردد تا آنجا که گاه با معبود یکی می‌شود.

+ ۴۲ مقایسه ویژگی‌های سبک خراسانی و عراقی

خراسانی	عراقی
ستایش خرد	ستایش عشق
شادی‌گرایی	غم‌گرایی
وصال	فراق
واقع‌گرایی یا توجه به دنیای بیرون	ذهن‌گرایی یا توجه به دنیای درون
رواج روحیه پهلوانی و حماسی	رواج روحیه عرفانی و اخلاقی
باور به اختیار و اراده	باور به قضا و قدر
زمینی بودن معشوق	آسمانی بودن معشوق
بازتاب اندک علوم در شعر	بازتاب بیشتر علوم در شعر

+ ۴۳ ویژگی‌های نثر در سبک عراقی

- قلمرو زبانی
- ضعیف شدن نثر فنی در قرن ۷ و از بین رفتن آن در قرن ۸
- تبدیل کتاب‌های مشکل به زبان ساده (کلیده و دمنه به «انوار سهیلی» توسط واعظ کاشفی)
- رواج تاریخ‌نویسی به دلیل علاقه مغول‌ها به ثبت وقایع
- حاشیه‌نویسی‌های متعددی به نثر ساده بر تاریخ‌های قدیم انجام گرفت.
- ظفرنامه شامی: قدیمی‌ترین تاریخ نوشته‌شده تیمور
- به وجود آمدن سستی و ضعف در ساخت دستوری جملات نثر

درس دوم: پایه‌های آوایی

۳۸ جداسازی پایه‌های آوایی

- مهم‌ترین کار برای به‌دست آوردن وزن شعر، خوانش صحیح بیت‌ها است.
- «ن» ساکن پس از مصوت‌های بلند «ا - ی - و» حذف می‌شود.
- کلمات را همان‌گونه که می‌خوانیم می‌نویسیم: «خوش: خیش - خورد: خُرد»
- «ای ساریان آهسته ران کارام جانم می‌رود / وان دل که با خود داشتم با دل ستانم می‌رود»

ای سا ر یان	آ ه س ت ران	کا ر ا م	جا ن م می	ر و د
وان دل ک ب	پا خُ د دا ش تَم	پا د ل سِ تا	ن م می	ر و د
- U - -	- U - -	- U - -	- U - -	- U - -

- توجه به حذف همزه
- تشدید دوبر تلفظ می‌شود.
- کلماتی مثل «بیابان، سیاه و ...» به صورت «پ یا بان» خوانده می‌شود.
- «یارب از عرفان مرا پیمانه‌ای سرشار ده / چشم بینا، جان آگاه و دل بیدار ده»

یا ر ب ز ع ر	ف ا ی م را پی	ما ن ای س ر	شا ر ده
- U - -	- U - -	- U - -	- U - -
چ ش م بی نا	جا ن آ گا	ه د ل بی	دا ر ده
- U - -	- U - -	- U - -	- U - -

- هجای «۹» و «۱۱» در مصراع دوم شعر کوتاه است اما با توجه به هجاهای مصراع اول و وزن بیت و تکرار منظم «- U -» شاعر می‌تواند هجاهای کوتاه را به بلند تبدیل کند.

درس سوم: تشبیه

+ ۳۹ تشبیه و ارکان آن

(الف) ارکان اصلی (به هیچ عنوان نمی‌توانند حذف شوند).

- ۱- مشبه: چیزی، کسی یا پدیده‌ای است که آن را به چیزی، کسی یا پدیده‌ای دیگر مانند می‌کنیم و به عبارتی موضوع سخن است.
- ۲- مشبه‌به: آنچه که مشبه، به آن تشبیه می‌شود «مشبه‌به» نام دارد که از طریق آن «مشبه» را توصیف می‌کنند.
- (ب) ارکان غیر اصلی (می‌توانند حذف شوند و یا حذف آنان رابطه تشبیه همچنان پایدار است).
- ۱- وجه شبه: ویژگی، صفت و حالتی که بین «مشبه» و «مشبه‌به» مشترک است و در «مشبه‌به» پررنگ‌تر و برجسته‌تر است.
- ۲- ادات تشبیه: کلماتی که بر همانندی دلالت دارند و برای بیان شباهت به کار می‌روند. مثل: چون، چو، مانند، مانستی، ماند، وش، گویی، به‌سان و ...
- بسیاری از پسوندها بر مشابهت دلالت می‌کنند و بنابراین از ادات تشبیه به شمار می‌آیند. از قبیل: وار، سا، گون، قام، سار، وش، آسا و ...

+ ۴۰ انواع تشبیه از نظر پایه‌ها (ارکان)

انواع تشبیه

الف) تشبیه گسترده

- تشبیهی که ۴ رکن آن ذکر شده «دانا چو طلبه عطار است، خاموش و هنرنمای»
- تشبیهی که ۳ رکن آن ذکر شده «چون رخ من شده است رنگ زمین»

ب) تشبیه فشرده (بلیغ)

- ۱- اضافی (اضافه تشبیهی): طرفین تشبیه (مشبه و مشبه‌به) با کسره (ب) به دیگری اضافه می‌شود.